

מלכות שלמה בירושלים (א) / סקירה כללית

- דוד הכין לבניין המקדש כל שביכולתו וציווה את ראשי העם שיעזרו לשלמה בדבר (דה"א כ"ב, ו-כח).
- דומה ששלמה מתחיל בתנאים מיטביים מכל ההיבטים – הרוחני, המדיני, הפנימי והכלכלי – ויכול לגשת לבניין המקדש ולבצר את הממלכה מכל הבחינות.

ב. המבנה של פרקי שלמה (מ"א א'-י"א)

אחד עשר פרקי מלכות שלמה שבספר מלכים א נחלקים לכמה פרשיות:¹

א' - ב', יא	משיחת שלמה למלך וצוואת דוד. הפרשייה נחתמת: "ושלמה ישב על כסא דוד אביו ותכן מלכתו מאד" (ב, יב).
ב', יג - ד', א	ביסוס מלכות שלמה. הפרשייה נחתמת: "וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט. ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל" (ג, כח - ד, א).
ד', ב - ה', יד	ממלכת שלמה: השרים, הניצבים, שלטונו, עושרו, עצמתו וחכמתו.
ה', טו - ז', נא	הברית עם חירם וחכמת שלמה, בניין בית ה' ובית המלך.
ח'	חנוכת המקדש, ברכת שלמה ותפילתו.
ט', א-ט	מראה הלילה השני לשלמה (הבטחת השושלת והמקדש – בתנאי שילכו בדרך ה').
ט', י-כח	ביסוס הממלכה, ביטחונה וכלכלתה.
י'	חכמת שלמה, עושרו, גדולתו ותוקפו.
י"א	חטאי שלמה ועונשו.

מן החלוקה הפנימית הזאת עולה כי פרקי המקדש (ה', טו - ח') מצויים בלב פרקי שלמה ומחלקים אותם לשלוש תקופות: התקופה שלפני בניין המקדש, פרקי המקדש והתקופה שלאחר הבניין. תעיד על כך ההקבלה הכיאסטית בין פרקים ג'-ה' ופרקים ט'-י"א, כפי שנפרט בשורות הבאות.

בתחילת פרק ג' נאמר:

ויתחתן שלמה את פְרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת בֵּית פְרָעָה וַיְבִיאָהּ אֶל עִיר דָּוִד עַד פְּלֹתוֹ לִבְנוֹת אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת בֵּית ה' וְאֶת חוֹמֹת יְרוּשָׁלַם סָבִיב. רַק הָעָם מִזְבָּחִים בְּבָמוֹת כִּי לֹא נִבְנְהוּ בֵּית לַשֵּׁם ה' עַד הַיָּמִים הָהֵם. וַיֵּאָהֶב שְׁלֹמֹה אֶת ה' לָלֶכֶת בְּחֻקֹּת דָּוִד אָבִיו רַק בְּבָמוֹת הוּא מִזְבֵּחַ וּמִקְטִיר (מ"א ג, א-א).

בשיעורים הקודמים תיארו את כל פועלו של דוד בירושלים, מבחירתה לעיר מלכות ועד הפיכתה לעיר המקדש. מכאן ואילך נדון במלכות שלמה בירושלים.

א. מלכות שלמה – מלכות אידאלית בראשיתה

מלכות שלמה אמורה להיות מלכות אידאלית בכל המובנים:

- שלמה הוא המלך הראשון המולך תחת אביו.
  - שלום עולמי שורר:
- כִּי הוּא רָדָה בְּכָל עֵבֶר הַנְּהָר מִתְּפֹסֶח וְעַד עֶזְרָה בְּכָל מַלְכֵי עֵבֶר הַנְּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל עֵבֶר וּמִסָּבִיב. וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבִטָּח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנֹתוֹ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה (מ"א ה', ד-ה).
- גבולות הממלכה הם הרחבים שידעה מעודה:
- וְשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל הַמַּמְלָכוֹת מִן הַנְּהָר אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם מִגֹּשִׁים מִנְּחָה וְעַבְדִּים אֶת שְׁלֹמֹה כֹּל יְמֵי חַיָּו (שם, א).
- השפע הכלכלי מגיע לשיאים בלתי-רגילים:

וַיְהִי לְחָם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשֵׁשִׁים כֹּר קֶמַח. עֶשְׂרֵה בָקָר בְּרָאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מֵאֵיל וְצֹבֵי וַיִּחְמוּר וַיִּבְרָבְרִים אֲבוֹסִים (שם, ב-ג).

וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר בָּא לְשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אֶחָת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁשִׁים וְשֵׁשׁ כֹּכַר זָהָב... וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵאֲתִים צָנָה זָהָב שְׁחוּט שֵׁשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל הַצָּנָה הָאֶחָת. וְשֵׁשׁ מֵאוֹת מִגְנִים זָהָב שְׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מִנִּים זָהָב יַעֲלֶה עַל הַמֶּגֶן הָאֶחָת... וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף שֶׁן גְּדוֹל וַיִּצְפְּהוּ זָהָב מוֹפָז... וְכָל כְּלֵי מִשְׁקָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכָל כְּלֵי בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בְּיַמֵּי שְׁלֹמֹה לְמֵאוֹמָה... וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כְּאֲבָנִים וְאֶת הָאֲרָזִים נָתַן כְּשִׁקְמִים אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה לְרֵב (שם י', יד-ז).

- חכמת שלמה היא שם דבר בישראל ובעולם כולו, כפי שנאמר במשפט שתי הנשים הזונות (שם ג, טז-כח) וכפי שאומרת מלכת שבה בבואה (שם י', י-י).
- העולם כולו מכיר בעליונותו של שלמה, בעצמתו וחכמתו:

וַיָּבֹאוּ מִכָּל הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֶת חֲכַמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת חֲכַמַתוֹ (שם ה', יד).

וַיִּגְדַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׂר וּלְחֻכְמָה. וְכָל הָאָרֶץ מִבְּקָשִׁים אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת חֲכַמַתוֹ אֲשֶׁר נָתַן אֱ-לֹהִים בְּלִבּוֹ. וְהֵמָּה מֵבֵאִים אִישׁ מִנְּחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁלְמוֹת וְנִשְׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפָרָדִים דָּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה (שם י', כג-כה).

1 החלוקה מובאת במבוא לפירוש דעת מקרא לספר מלכים עמ' 29-27.

- פרקים ג'-ה' מתארים, לדעתנו, את התקופה שלפני בניין המקדש.
  - פרקים ט'-י"א עוסקים בתקופה שלאחר השלמת בית ה' ובית המלך וחנוכת המקדש (וראה ט', י).
  - ב"א, ד נאמר "ויהי לעת זקנת שלמה".
- תאריכים ומשכי זמן מפורשים מצוינים רק בפרקי המקדש. בניין המקדש החל בשנה ה-4 למלכות שלמה (מ"א ו', א, לו) ונמשך 7 שנים, כלומר, הוא הסתיים בשנה ה-11 לשלמה (שם, לח). את ביתו בנה שלמה 13 שנה (מ"א ז', א), ומן האמור במל"א ט', י – "ויהי מקצה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים את בית ה' ואת בית המלך" – אנו למדים כי בית המלך נבנה לאחר בית ה', כלומר, עד השנה ה-24 למלכות שלמה. מסדר הכתובים עולה שבית ה' נחנך רק לאחר סיום בניין בית המלך. נמצאנו למדים שפרקים א'-ה' מתארים את 3 השנים הראשונות למלכות שלמה; פרקים ו'-ח' את השנים ה-4 עד ה-24 למלכותו; ופרקים ט'-י"א – את יתר שנות מלכותו (שנמשכה 40 שנה (מ"א י"א, מב)).
- להלן ברצוננו לסקור את יחסו של שלמה עצמו למשמעות קיומו של בית ה'.

ד. מועדי בניין בית ה' וחנוכתו ומשמעותם²

בְּשָׁנָה הַרְבִּיעִית יָסַד בֵּית ה' בְּיָרַח זו. וּבְשָׁנָה הָאֶחָת עָשְׂרָה בְּיָרַח בּוֹל הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבִּיט לְכָל דְּבָרָיו וּלְכָל מְשָׁפְטוֹ וַיִּבְנֶהוּ שִׁבְעַת שָׁנִים (מל"א ו', לו-לח).

בניין בית ה' החל בשנה הרביעית בחודש זיו, והסתיים כתום שבע שנים, בשנה האחת עשרה בירח בול. חנוכתו, על פי דרכנו, הייתה בתום עשרים שנות בניין בית ה' ובית המלך, והיא נערכה בחודש השביעי, בחג הסוכות:

וַיִּקְהָלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרַח הָאֶתָּנִים בְּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי (שם ח', ב).

וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת הַחָג בְּעַת הַהִיא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל יִשְׂרָאֵל עָמּוּ קָהָל גָּדוֹל מְאֹד מִלְּבֹא חֶמֶת עַד נֶחַל מִצְרָיִם. וַיַּעֲשׂוּ בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֻרַת כִּי הִנְכַּחַת הַמִּזְבֵּחַ עָשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים וְהַחָג שִׁבְעַת יָמִים. וּבַיּוֹם עָשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שָׁלַח אֶת הָעָם לְאַהֲלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד וּלְשְׁלֹמֹה וּלְיִשְׂרָאֵל עָמּוּ (דה"ב ז', ח-י).

1. מדוע החלה הבנייה רק בשנה הרביעית

על דרך הפשט, את ארבע השנים הראשונות הקדיש שלמה לביסוס מלכותו, תהליך שהסתיים רק עם השלמת צוואת דוד בהריגת שמעי כתום שלוש שנים (מל"א ב', לו). אברבנאל (בעקבות פסיקתא רבתי ו' ז) מסביר כי שלמה לא רצה לבנות את בית

יש כאן ביקורת מרומזת על כך שלא נבנה בית לשם ה' ועל זביחת העם בבמות. בהמשך הפרק מתוארת ההיראות הראשונה של ה' לשלמה בגבעון, בחירתו בחכמה ומשפט שתי הנשים הזונות.

בפרק ה' מתואר עושרו של שלמה, ופסוק מיוחד מוקדש למספר סוסיו (40,000 אורות ו-12,000 פרשים!). בהמשך מרחיב הכתוב מאוד על חכמת שלמה ועל הברית עם חירם מלך צור.

בפרק ט', בהיראות השנייה בגבעון, מזהיר ה' את שלמה שאם לא ישמרו את המצוות והחוקים, ייחרבו המקדש והממלכה.

בפרק י', לאחר תיאור מפעלי הבנייה של שלמה וביקור מלכת שבא, בא שוב תיאור מפורט של עושרו העצום של שלמה: הכסף והזהב המצויים בממלכתו והכסף והזהב המובאים אליו. דומה שפרק י' מתרגם את חכמת שלמה, המתוארת בפרק ה', בעיקר לעושר. באותו פרק חוזרת גם ההתייחסות לריבוי הרכב והפרשים, כולל אזכור מקורם של הסוסים במצרים.

בפרק י"א מתחלפת אהבת ה' של פרק ג' באהבת נשים נכריות שהטו את לבב שלמה ובבניית הבמות לעבודה זרה ממזרח לעיר.

דווקא המלך הקבוע הראשון של ישראל, בנו של דוד, מדגים במעשיו את היפוכה של פרשת המלך (דברים י"ז): מרבה לו כסף וזהב, נשים וסוסים, ומקיים זיקה הדוקה עם מצרים. כל החטאים הללו מתוארים כבר בראשית הדרך, בפרקים ג'-ה', אך שם הביקורת עודנה מרומזת בלבד. בפרקים ט'-י"א – שבהם מגיעים חכמתו, עושרו ופרסומו של שלמה לשיאם – כבר בא איום מפורש על חורבן המקדש, חכמת שלמה מתורגמת בעיקר לריבוי כסף וזהב, מקורם של הסוסים הרבים במצרים מוזכר במפורש, ואת מקומה של אהבת ה' תופסת אהבת נשים נכריות, המביאה לעבודה זרה.

בין שתי היחידות הללו חוצצים פרקי בניין בית ה' ובית המלך. פרקי המקדש הם פרקי השיא של מלכות שלמה – אך הם גם שהביאו לנפילתו. חשק שלמה, מפעלי הבנייה המפוארים והגדולים (שבעטיים הוטלו על העם מס עובד ומס כספי), הדגשת העושר העצום והרחבת המעצמה (שנהייתה מוערכת בעולם כולו) – כל אלו הפכו מאמצעי לגילוי מלכות ה' בעולם למטרה בפני עצמה. הייעוד הנשגב שהציב דוד – בירת מלכות ישראל בחסותה של מלכות ה' – לא התממש. מלכות שלמה הפכה ליעד בפני עצמו, תוך העמדת עושרו, נשותיו, סוסיו ופארו בעיני העולם במרכז ענייניו. המלכות הארצית העמידה בצלה את החלום הנשגב של חיבורה עם מלכות ה'. דווקא פרקי השיא של שלמה – בניין בית ה' ובית המלך – הם הגורם לנפילה האדירה.

ג. לוח זמנים של ימי שלמה

אין בידינו תיאור מסודר של פרקי הזמן השונים של חיי שלמה, אך יש להניח כי הם מסודרים בסדר כרונולוגי:

- פרקים א'-ב' עוסקים במשיחת שלמה למלך ובביסוס מלכותו, דהיינו: בראשית מלכותו.

2 יחס הזמנים בין בניין בית ה' ובניין בית המלך יידון בשיעור נפרד. כאן נעסוק במועדי בניין בית ה' וחנוכתו כשלעצמם.

השקפה זו הולמת מאוד את מצבו המדיני והכלכלי הבינלאומי של שלמה: ממלכת ישראל יושבת בשלום בגבולות רחבים; שלמה מתחתן עם פרעה מלך מצרים ונושא את בתו;⁵ הוא כורת ברית עם חירם מלך צור וקושר קשרים מסחריים ופוליטיים ענפים עם עמי הסביבה; וגם שליטי ארצות רחוקות, כמלכת שבא, מתוודעים לחכמתו, לעושרו ולגדולתו:

וְכָל הָאָרֶץ מְבַקְשִׁים אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה לְשִׁמֵּעַ אֶת חֻקָּתוֹ
 אֲשֶׁר נָתַן אֱ-לֹהִים גְּלוֹבוֹ. וְהָמָּה מְבֹאִים אִישׁ מִנְּחֻתוֹ כְּלֵי
 כֶּסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁלְמוֹת וְנֶשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפָרָדִים
 דְּבַר שְׁנָה בְּשָׁנָה (מל"א י', כד-כה).

וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מִרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס
 בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל מַלְכֵי הַחֲתִים וְלַמְלָכֵי אֲרָם
 בְּיָדָם יָצְאוּ (שם, כט).

גם באהבת שלמה "נשים נכריות רבות ואת בת פרעה מואבית עמניות אדמית צדנית חתית" (מל"א י"א, א) היו שראו חלק מאותה מגמה של איחוד העולם כולו תחת מלכות ה':

'לא ירבה לו נשים' (דברים י"ז, יז) וכתוב 'והמלך שלמה אהב נשים נכריות'. רבי שמעון בן יוחי אמר: אהב ממש, לזנות... רבי יוסי אומר: למושכן לדברי תורה ולקרבת תחת כנפי השכינה (ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו).

לסיכום, שאיפתו של שלמה ליעד את המקדש לעולם כולו נובעת מן המציאות בימי מלכותו: קשרי חיתון עם מעצמות קרובות, קשרי מסחר רחבי-היקף והכרה נרחבת בחכמתו ובגדולתו.

ה. בית ה' – בית קבוע לשכינה

פעמיים מתגלה ה' לשלמה ומגדיר את התנאים לקיום המקדש. בפעם הראשונה – במהלך בניין בית ה', בין תיאור המבנה החיצוני של הבית לבין תיאור מבנהו הפנימי:

וַיְהִי דְבַר ה' אֶל שְׁלֹמֹה לֵאמֹר. הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר אֲתָה בֹנֶה אִם תִּלְךָ בְּחֻקֵּי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשֶׂה וְשִׁמְרַתְךָ אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְלַקֵּת בָּהֶם וְהִקַּמְתִּי אֶת דְּבָרֵי אֲתָךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל דָּוִד אָבִיךָ. וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל (ו', יא-יג).

כאן מנוסח רק החלק החיובי של התנאי: אם ילך שלמה בחוקות ה', יעשה את משפטיו וישמור את מצוותיו, ישכון הקב"ה בתוך בני ישראל ולא יעזבם.

בהתגלות השנייה, מיד לאחר חנוכת הבית, כבר מנוסחים שני צדדיו של התנאי:

וַיֵּרָא ה' אֶל שְׁלֹמֹה שְׁנֵית כְּאֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו בְּגִבְעוֹן. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תַּחֲנוּנְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי הַקֹּדֶשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׁוֹם שְׁמִי שָׁם עַד עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים. וְאֲתָה אִם תִּלְךָ לְפָנַי כְּאֲשֶׁר הִלַּךְ דָּוִד אָבִיךָ בְּתֵם לִבְּךָ וּבִישָׁר לַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקֵּי וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמֹר.

המקדש במה שהכין דוד כי אם ברכושו שלו, ונדרשו שלוש שנים להשגת כל הדרוש לבניין.

2. התחלה בחודש זיו וסיום בחודש בול

כתב הגר"א:

שמות אלו היו קוראים אותם קודם שגלו לבבל דהיינו לאייר זיו ולתשרי איתנים ולמרחשון בול ולניסן אביב, ושמות שלנו דהיינו ניסן אייר אחר שירדו לבבל.

הגמרא בראש השנה (יא ע"א) דורשת כי חודש אייר קרוי זיו משום "דאית ביה זיוא לאילני [שיש בו זיו לאילנות]", דהיינו, זוהרם ויופיים של הפרחים והניצנים; וכן תרגם יונתן "בירח זיו ניצניא" (מל"א ו', א). שמו של חודש מרחשון, בול, משמעותו אולי יבול (על דרך "בול הרים" (איוב מ', כ), דהיינו, יבול הרים), שכן בו מסתיים אסיף פירות השנה החולפת; וכן תרגם יונתן "ירח מיספ אבְּיָא"³. יש בכך סמליות: הבניין מתחיל בתקופת הפריחה וההנצה, ומסתיים בתקופת אסיף היבול.

3. חנוכה בתשרי

בהנחה שהחנוכה אכן הייתה כתום עשרים שנות בניין בית המלך ובית ה' כאחד, מסתבר מאוד ששלמה בחר בתאריך. היה מקום לצפות שהמקדש ייחנך, כהמשך לחנוכת המשכן, דווקא בניסן: חודש מיוחד לישראל, ראש חודשים, שבו מתחדשת גם הבריאה. ברצוננו להציע כי שלמה בחר דווקא בתאריך זה כדי לבטא את תפיסתו שהמקדש מיועד לעולם כולו, שהרי אין כחג הסוכות לבטא את זיקת העולם כולו למקדש: שבעים פרים מוקרבים בו כנגד שבעים אומות העולם, ובו עתידים כל הגויים לעלות לבית ה' להשתחוות למלך ה' צב-אות ולחוג לפניו (זכריה י"ד, טז).⁴

את תפיסתו שהבית נועד לעולם כולו ביטא שלמה בתפילתו:

וְגַם אֵל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מַעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְכָא מְאָרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֹךְ. כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת שְׁמֹךְ הַגְּדוֹל וְאֶת יְדְךָ הַחֲזָקָה וְזִרְעֶךָ הַנְּטוּיָה וְכָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה. אֲתָה תִשְׁמַע הַשְּׂמִים מִכּוֹן שִׁבְתְּךָ וְעִשִׂיתְּ כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנְּכָרִי לְמַעַן יִדְעוּן כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת שְׁמֹךְ לִירְאָה אֲתָךְ כְּעַמְךָ יִשְׂרָאֵל וְלִדְעַת כִּי שְׁמֹךְ נִקְרָא עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי (מל"א ח', מא-מג).

שלמה מנסה אפוא לממש הלכה למעשה את חזון הנביאים שלעתיד לבוא יעלו כל הגויים להשתחוות לה' בהר הקודש בירושלים (ישעיהו ב', מיכה ד', זכריה י"ד) ו"ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים" (ישעיהו נ"ו, ז). נראה ששלמה סבור כי המעבר ממשכן למקדש משמעו מעבר משכינת ה' בקרב עם ישראל לשכינתו בקרב העולם כולו.

3 ורד"ק פירש: "בירח בול – הוא מרחשון... ונקרא כן מפני הגשמים שמתחילין בו, ענין מבול. ובדברי רז"ל: 'בירח בול' – שבו העלה נבל, והארץ עשויה בולות בולות [גושים גושים של עפר מפורר, י"ל], וירח שבו בוללין לבהמה מתוך הבית, כלומר, שמאכל הבהמה כלה מן השדה".

4 משמעותו האוניברסלית של חג הסוכות נעוצה כנראה בהיותו חג האסיף, שבו מסתיימת השנה החקלאית ומתחילה שנה חקלאית חדשה.

5 נישואי בת פרעה לזר היו דבר יוצא דופן וחריג ביותר באותה עת.

שקיום המלכות והמקדש מותנים בשמירת תורה ומצוות, ואם יעברו ישראל על רצון ה' – ייחרבו הממלכה והמקדש גם יחד.

דומני שאת טעותו של שלמה מסכם מאמרו של רבי יצחק:

ואמר רבי יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם. כתיב 'לא ירבה לו נשים [ולא יסור לבבו]' (דברים י"ז, יז), אמר שלמה: אני ארבה ולא אסור, וכתיב 'ייהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו' (מל"א י"א, ד). וכתיב 'לא ירבה לו סוסים [ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס]' (דברים י"ז, טו), ואמר שלמה: אני ארבה ולא אשיב, וכתיב 'ותצא מרכבה ממצרים בשש' וגו' (מל"א י', כט) (סנהדרין כא ע"ב).

גם החכמה העליונה שנתן ה' בשלמה, אין בכוחה להבין את במלואם את טעמיהן של מצוות התורה.

במלכות שלמה – המלך הקבוע הראשון – מתעוררת סוגיית גבולותיה של המלכות הארצית ביחס למלכות ה'. הבנייה הממלכתית האדירה של בית ה' ובית המלך, הנמשכת עשרים שנה, יוצרת אצל שלמה תחושת גדלות מופרזת, המתבטאת בתחומים רבים. היחס בין בית המלך ובית ה', פארם וגודלם של המבנים, הקרבה הגדולה כל כך ביניהם – כל אלו גורמים לשלמה לדמות בנפשו כי הוא ניצב יחד עם ה' בצד אחד, אל מול העם שבצד השני. הבנה זו התבטאה בבניין המילוא (ראה מל"א ט', כד) ובטשטוש בין הנישואין לבת פרעה ובין חנוכת הבית (ויקרא יב ה). המחשבה שבית ה' הוא בית קבוע המיועד לעולם כולו, כבחזון הנביאים, משמעה שגם מלכות שלמה עצמה היא מלכות עליונה, דבר שחז"ל ביטאוהו בחריפות בדבריהם על הכנסת הארון לבית קודשי הקודשים.⁶ וההידרדרות מסתיימת בעבודה זרה בהשפעת הנשים הנכריות.

מנקודת פתיחה כה גבוהה – שלום, גבולות רחבים ובטוחים, שפע ורווחה ומוכנות לביסוס הממלכה ולבניין המקדש – נפל שלמה לבריא עמיקתא של עבודה זרה, ובעקבותיה הנובאה על פילוג הממלכה.

אין זה מקרה שהבמות שהקים שלמה לעבודה זרה נותרו במקומן עד ימי יאשיהו – כמעט עד סוף ימי הבית הראשון:

כתוב אחד אומר 'כי בחר ה' בציון' (תהילים קל"ב, יג), וכתוב אחד אומר 'כי על אפי ועל חמתי היתה העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה [להסירה מעל פני]' (ירמיהו ל"ב, לא)! כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה

(נידה ע"ב).

בעצם ימי שלמה – ימי השיא של מלכות ישראל ושל ירושלים – כבר נגזר החורבן על העיר ועל הבית.

⁶ ראה שבת ל ע"א: "כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבעה רגלים ולא נענה. פתח ואמר 'שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד' (תהילים כ"ד, ז), רהטו בתריה למיבלעיה [כלומר: רצו אחריו השערים לבלעו, כי חשבו שהוא מכנה את עצמו מלך הכבוד, ל"ל], אמרו 'מי הוא זה מלך הכבוד' (שם, ז)? אמר להו: 'ה' עזוז וגבור' (שם, ח)". מדרש דומה מופיע בשמות רבה ח א.

והקמתי את כסא ממלכתך על ישראל לעלם כאשר דברתי על דוד אביך לאמר לא יפרת לך איש מעל כסא ישראל. אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצותי חקתי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם. והכרתי את ישראל מעל פני האדמה אשר נתתי להם ואת הבית אשר הקדשתי לשמי אשלח מעל פני והיה ישראל למשל ולשנינה בכל העמים. והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם ושרק ואמרו על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ולבית הזה. ואמרו על אשר עזבו את ה' א-להיהם אשר הוציא את אבתם מארץ מצרים ויחזקו באלהים אחרים וישתחוו להם ויעבדם על כן הביא ה' עליהם את כל הרעה הזאת (ט, ב-ט).

מדוע מתאר ירמיהו הנביא, מחבר ספר מלכים, את צדו השלילי של התנאי – חורבן הבית אם יעברו בני ישראל על רצון ה' – דווקא בסמיכות לכתובים המשמחים של בניין הבית וחנוכתו? לדעתנו, שתי התגלויות א-לוהיות אלו הן תשובה לתפיסתו של שלמה את משמעות הבניין. כבר הראינו כי שלמה הבין שהבית מיועד לעולם כולו, והוא הוא חזון אחרית הימים של הנביאים. כעת ברצוננו לטעון כי שלמה גם חשב שבניין זה הוא קבוע, ולא ייחרב לעולם: בית עולמים – בית נצחי המיועד לעולם כולו. ראייה לכך בתפילתו בחנוכת הבית:

כי יצא עמך למלחמה על איבו בדרךך אשר תשלחם והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בנתי לשמך. ושמעת השמים את תפלתם ואת תחנונתם ועשית משפטם. כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושבום שביהם אל ארץ האויב רחוקה או קרובה. והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושבנו והתחננו אליך בארץ שביהם לאמר חטאנו והעוינו רשענו. ושבנו אליך בכל לבבם ובכל נפשם בארץ איביהם אשר שבו אתם והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בנתי לשמך. ושמעת השמים מכוון שבתך את תפלתם ואת תחנונתם ועשית משפטם. וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמום. כי עמך ונחלתך הם אשר הוצאתם ממצרים מתוך כור הברזל. להיות עיניך פתוחות אל תחנונת עבדך ואל תחנונת עמך ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך. כי אתה הבדלתם לך לנחלה מפל עמי הארץ כאשר דברת ביד משה עבדך בהוציאך את אבותינו ממצרים א-דני א-להים

(מל"א ח', מד-נג).

שלמה אינו מעלה על דעתו אפשרות של חורבן: גם אם יצאו ישראל לגלות, תמיד יוכלו להתפלל אל ה' דרך המקדש, כי המקדש יהיה קיים לעולם.

אין ספק שגודלו של הבניין ופארו תרמו לתחושתו של שלמה כי הבית קבוע ולא ייחרב כלל. מכל מקום, התפיסה שקיום הבית אינו מותנה בשמירת התורה והמצוות עלולה לפגוע בהקפדת המלך והעם על כך. לכן מבהיר ה' כבר במהלך הבניין

הלקח של ימי שלמה הוא שהמלכות מחייבת ענווה עצומה. המלך צריך לזכור תמיד שעל כיסא ה' הוא יושב, להכפיף עצמו לרצון ה', ולכוון את חיי השעה של המלכות ושל הממלכה לחיי הנצח של תורת ה'.

סיכום

ניסינו להציג בשיעור זה תמונה כוללת של ימי שלמה ושל הדרך שבה ראה הוא עצמו את בניין בית ה'. בשיעורים הבאים נבחן בע"ה דרך הפריזמה של מבט-על זה את המרכיבים השונים של פרקי שלמה.

* ***** *

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ה *

* עורך: בעז קלוש *

* ***** *

* בית המדרש הווירטואלי שלייד ישיבת הר עציון *

* <http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית: *

* <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: *

* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* דואל: office@etzion.org.il *

* ***** *